

20.516

Մ Ե Ր Դ Ե Ր Ը

Ի՞նչ ԵՂԱԻ ԵՒ Ի՞նչ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ

1921—1935

(Ռամկավար Եւ Ագառական Կուսակցութեանց
Միութեան Տասնեւհինգամեակին Առթիւ)

Գրեց՝

ՅՈՎՀ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

1935

Պոսքոն

ՏՊԱՐԱՆ «ՊԱՅՔԱՐ»-Ի

329.14

Պ-79

329.14

Կ-79

15 JAN 2010

05 FEB 2007

Մ Ե Ր Դ Ե Ր Ը

Ի՞ՆՉ ԵՂԱԻ ԵՒ Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ

(Ռամկավար և Ազատական Կուսակցութեանց միութեան տասնեւհինգամեակին առթիւ)

1921—1935

Ա.

ՄԻԱՆԱԼ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ
ՀԱՄԱՐ .

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը իր երկու գլխաւոր հատուածներուն միացումէն եւ միատարր ու միաձայլ քաղաքական կազմակերպութիւն մը դառնալէն ասդին տասնեւհինգ տարուան կեանք ունի: Այդ միացումէն առաջ մեր Կուսակցութեան բաղկացուցիչ հատուածները իրենց ծագումը կը թուագրեն Հայ Ժողովուրդի վերջին ազատագրական շարժումին սկիզբէն իսկ, որովհետեւ այդ շարժումին ստեղծիչն ու նախակարապետներն են: Ու այդ ծագումն իսկ կը բացատրէ արդէն, թէ ինչո՞ւ համար Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը կը մնայ այսօր ալ հարազատ թարգմանը Հայ տարահալած ժողովուրդին ներշնչումին ու ձգտումներուն, որոնք կուգան անոր գոյութեան պայքարէն եւ իր մարդկային իրաւունքներուն տիրութեան ու ազգային ինքնուրոյն կեանքի հասնելու ճիգէն: Այս պայքարին ու ճիգին համար Ռ. Ա. Կուսակցութեան հին ու նոր անդամներէն շատեր, Արմենական, Հնչակեան, Վերակազմեալ թէ Ռամկավար կոչուած ըլլան ժամանակին, տուին իրենց կեանքը եւ իրենց զոհողութիւնները: Այդ պայքարն ու ճիգը մերը ընելով հան-

23.07.2013

դերձ այսօր ալ, զանոնք սեփականացնելու եւ մեր մե-
նաշնորհը դարձնելու յաւակնութիւնը չենք ունեցած
երբեք: Մեր բաժինը միայն բերած ենք ու կը բերենք,
փափաքելով որ ուրիշներ ալ իրենց բաժինը բերեն եւ
այս կերպով մեր ժողովուրդին եւ անոր հայրենիքին
համար կատարուած աշխատանքները դառնան միահա-
մուռ ու միակամ: Իսկ ծառայած ենք ու պիտի ծառա-
նանք — ու արդէն մեր մամուլի կամ բեմի վէճերն ալ
ատոր հետեւանքն են — ամէն անգամ որ Հայ Հայրե-
նիքին ու Հայ ժողովուրդին համար մեր պայքարն ու
ճիգը հանդիպին խոչընդոտի ոմանց կողմէ, եւ կամ
ընդունուին թշնամանքով կամ անտարբերութեամբ:

Ռամկավար Աղատական Կուսակցութեան, իբրեւ
միացեալ հայ քաղաքական կազմակերպութիւն, գո-
յառութիւնը կը զուգադիպի այն թուականին, երբ Հայ
Աշխարհն ու Հայ ժողովուրդը — բնիկ երկրի մէջ թէ
դուրսը — գտնուեցան ճակատագրական դարձակէտի
մը առջեւ: Ներկայ Հայաստանով մնալու կամ առանց
անոր կորսուելու երկընտրանքը կար: Մենք անվերա-
պահ ու անվարան ընդունեցինք առաջինը եւ տասնեւ-
հինգ տարիէ ի վեր կը մնանք նոյն գծին վրայ, հա-
ւատարիմ միեւնոյն ուղղութեան, որ վերջին տասնեւ-
հինգ տարուան դէպքերուն յոյսին տակ կը ներկայա-
նայ իբրեւ յստակատեսութեան եւ առողջ ըմբռնումի
(bon sens) արդիւնք: Այդ պատճառով ալ մենք կա-
րեւորութիւն չենք տար ո՛չ ուշամնաց եւ շահախնդիր
Հայաստանասէրներու քննադատութեանց եւ ոչ ալ
անուղղայ եւ կոյր Հայաստանատեսացներու շողոման-
քին:

Այն միեւնոյն ոգիով եւ ըմբռնումով, որոնք մեզ
կ'առաջնորդեն եւ գործի կը մղեն այսօր ալ, 1921-ի
աշնան նախաձեռնուեցաւ չորս հայ քաղաքական կազ-
մակերպութեանց կեդրոնական մարմիններու ներկա-
յացուցչական ժողովի մը, Կ. Պոլսոյ մէջ: Այդ ժողո-

վը 6 Սեպտ. թիւով հրատարակեց հետեւեալ կոչը ար-
տասահմանեան հայ մամուլին մէջ:—

Սիրելի Հայրենակիցներ,

Ձեզի ծանօթ է թէ Հայաստանի խանգարուած տրև-
տեսութիւնը յառաջ բերած է աննախընթաց կարօտու-
թիւններ, որոնց պէտք է հասնիլ անմիջապէս, արգիլե-
լու համար երկրի ժողովուրդին սպառնացող ֆիզիքա-
կան կտորածը: Ձեզի ծանօթ է նոյնպէս, թէ բոլոր
կուսակցութիւնները էական պարտականութիւն կը նը-
կատեն մայր երկրի ժողովուրդին ֆիզիքական պահ-
պանութիւնը:

Չորս կուսակցութիւններու կեդր. Մարմիններու
ներկայացուցչական ժողովը միաձայնութեամբ որո-
շած է լծուիլ Հայրենիքին օգնութիւն հասցնելու գոր-
ծին, եւ այս գրութիւնով կը հրահանգուի բոլոր շըր-
ջանային ղեկավար մարմիններուն, որպէս զի անմիջա-
պէս նախաձեռնեն համազգային օգնութեան մարմին-
ներու կազմութեան՝ իրենց մասնակցութեամբ, եւ կամ
արդէն գոյութիւն ունեցող մարմիններու միջոցով ի-
րենց բոլոր ուժովը նուիրուին օգնութեան գործին:

Հայաստանի պէտք է դեղ, ուտելիք, հագուստ, եւ
գիւղական ու արհեստական տնտեսութիւնը վերա-
կանգնելու համար գործիքներ: Օգնութեան գործին
մէջ նկատի առնելով այս պէտքերը, դուք կրնաք ա-
տոնց համաձայն ընթացք տալ ձեր ջանքերուն:

Ո՛չ մէկ վերապահութիւն, ոչ մէկ վարանում օգ-
նութեան հասնելու այս պարտականութեան մէջ: Մեր
բոլոր թերթերը, գործիչները, տեղական վարիչ մար-
միններն ու բոլոր ընկերները կուսակցական պարտա-
ւորութիւն մը պէտք է ընդունին Միջկուսակցային
այս որոշումը եւ անոր գործադրութեան համար երե-
ւան բերելով գոհողութեան ու կամեցողութեան ոգին՝

53870-66

խրախոյս ու ներշնչում տան գաղութներու Հայ ժողովուրդին :

Արդիւնաւոր ու յաջող գործունէութեան բազմաբնով՝

Այս կոչին տակ ստորագրած են՝ Ազատական Կուսակցութեան կողմէ՝ Հրաչ Երուանդ եւ Լ. Գ.,

Հայ Ռամկավար Կուսակցութեան կողմէ՝ Ա. Դարբինեան,

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան կողմէ՝ Վ. Իջփաշացեան եւ Տոքթ. Հ. Փէշտիմալճեան,

Հ. Յ. Դ. Արտասահմանի Պատասխանատու Մարմնոյն կողմէ՝ Յ. Ամատունի եւ Խ. Պապայեան :

Վերոյիշեալ կոչին խմբագրութեան տունն սուղոյ Հիմնական միտքերը հետեւեալներն էին. —

«Ռոյոր կուսակցութիւնները էական պարտականութիւն կը նկատեն մայր երկրի ժողովուրդին Ֆիզիքական պահպանութիւնը», եւ

«Ռոյոր կուսակցութիւնները պէտք է լծուին Հայրենիքին օգնութիւն հասցնելու գործին» :

Ճիշտ է թէ այդ օրերուն «Հայաստանի անտեսութիւնը խանգարուած էր» եւ «երկրի ժողովուրդին Ֆիզիքական կոտորած կը սպառնար» : Սակայն քաղաքական կազմակերպութիւնները չեն կազմուած ժամանակաւոր պահանջներու համար, այլ անոնց կոչումն ու պարտականութիւնն է տեւականօրէն աշխատել, որ իրենց պատկանած երկրի անտեսութիւնը չխանգարուի եւ ժողովուրդին կոտորած չսպառնայ : Այդ խանգարումը եւ սպառնալիքը եթէ կային տասնեակնեակ տարի առաջ Հայաստանի համար, կրնան ըլլալ եւ այսօր եւ վաղը, ինչպէս բոլոր երկիրներու համար : Հայաստանի եւ Հայ ժողովուրդի հանդէպ մեր նուիրական պարտքը այն ատեն եթէ մեզ մտահոգ կ'ընէր ներկային համար, չէր կրնար մտահոգ չընել եւ վաղուան համար : Քաղաքական կազմակերպութիւնները եթէ խու-

ճապի եւ քրիթիքական ապրումներու վայրկեանին կրնան պահ մը օգնութեան եւ նպաստի գործին նուիրուիլ եւ մոռնալ իրենց բուն կոչումը, բնականօրէն ժամանակներու մէջ կը հետեւին այդ կոչումին, այն է՝ ընել այն բոլորը որ իրենց երկրի եւ ժողովուրդի տնտեսութեան բարձրացումին եւ Ֆիզիքական գոյութեան պահպանութեան կը նպաստեն, եւ չընել այն բոլորը որ երկրին անտեսութիւնը կը խանգարեն եւ ժողովուրդին Ֆիզիքական գոյութեան կը սպառնան :

Երկիրը վտանգուած էր եւ մահը կը սպառնար Հայ ժողովուրդին, ոչ միայն երկրին մէջ այլ դուրսը : Սըրբազան միութեան կոչը կուգար Հայ Երկրի աւերակներէն եւ Հայ ժողովուրդի տառապանքի հծծիւններէն : Ազատական եւ Ռամկավար Կուսակցութիւնները լսեցին այդ կոչը եւ ձեռք ձեռքի սուլին, իբրեւ «մրրկազատուած» եղբայրներ :

Բ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՒՆՈՒՄԸ ՄԵՋԻ ԱՌԱՋՆՈՐԿ

Ռամկավար եւ Ազատական Կուսակցութեանց, այսինքն նոյնանման մտածող եւ նոյն նպատակներու ձգտող երկու Հայ կազմակերպութեանց միաձուլումը ոչ միայն անոնց գործունէութեան համար ուժի եւ խընայողութեան աղբիւր էր, այլ նաեւ օրինակ մը, որ պէտք չի միութեան գաղափարը տարածուն եւ վարակիչ դառնայ ժողովուրդի մը մէջ, որ իր բեկորները հաւաքելու, իր գոյութեան նոր պայմաններուն մէջ տոկալու եւ տեւելու, իբրեւ ժողովուրդ վերակազմուելու եւ իր հայրենիքին համար թիւ ու թիկունք ըլլալու պէտք ունէր : Այս վերահաւաքումը եւ վերակազմութիւնը անկարելի էր առանց պետականութեան ըմբռնումին, այսինքն առանց մեր բեկորներուն մէջ վերահաստատուելու նախ հաւատքը իրենց հայրենիքին եւ յետոյ հաւա-

տարմութիւնը՝ երկրին ճակատագիր վարող իշխանութեան հանդէպ: Հաւատք եւ հաւատարմութիւն, որ անկախաբար իրաւակարգէն, կը պահանջուին բոլոր ժողովուրդներէն, իրենց երկրին եւ օրուան իշխանութեան հանդէպ: Առանց այս երկու պայմաններուն, ո՛րեւէ ժողովուրդ, երբ մանաւանդ մեր պայմաններուն մէջ է ան, կը խզուի իր բունէն եւ կը նետուի կորուստի ճամբաներուն վրայ:

Այս գիտակցութեամբ մօտեցաւ Ռամկավար Ազատականութիւնը Հայաստանի եւ անոր ներկայ իշխանութեան, երբ այդ իշխանութեան ճակատագիրը անըստոյգ կը թուէր ըլլալ եւ կոչկասէն արտասահման հասած լուրերը — յաճախ նպատակաւոր եւ երբեմն չփոթ — զայն ցոյց կուտային սեւ գոյներու տակ: Բընազդը — մեր ժողովուրդին ինքնապահպանութեան սքանչելի բնազդը — մեզի կ'ըսէր թէ միակ փրկութիւնը՝ Հայ Երկրին ազատագրուած մասին եւ հոն խմբուած ժողովուրդին՝ կախում ունէր այս իշխանութեան ամրապնդումէն եւ տեւականութենէն: Նոր ցնցում մը եւ նոր փոփոխութիւն մը կրնար վերջնական կերպով վտանգել երկուքին ալ գոյութիւնը: Հայաստանը պէտք էր շրջապատել զգուշութեամբ եւ աղայատանքով, ինչպէս նորածին եւ տկար մանուկ մը:

Չորս քաղաքական կուսակցութիւնները Կ. Պոլսոյ մէջ հայու եւ մարդու պարտականութիւնն էր որ կը կատարէին միանալով եւ օգնութեան կոչ մը ստորագրելով: Ասիկա չէր բաւեր: Պէտք էր նաեւ որ այդ կոչին տուն տուող զգացումը քաղաքական դաւանանքի փոխուի եւ մշտապէս մղիչ ազդակը դառնայ հայ քաղաքական մտածողութեան եւ զայն մեր կեանքին մէջ իրականացնելու յաւակնութիւնը ունեցող կազմակերպութեանց:

Այս քմբռնումով էր որ ստորագրուեցաւ համաձայնագիր մը, դարձեալ 1921-ի աշնան, Ռ. Ա. եւ Հ. Յ. Դ. կուսակցութեանց Կ. Պոլսոյ պատարփանատու մարմիններուն միջեւ, իբրեւ գլխաւոր նպատակ ունենալով Բարիգի գոյգ Պատուիրակութեանց գործունէութեան ներդաշնակումը՝ Հայաստանի մէջ կատարուած իշխանութեան փոփոխութեան լոյսին տակ եւ Թրքահայաստանի ճակատագիրը վճռելու կոչուած նոր խորհրդաժողովներու նախօրեակին: Այդ համաձայնութեամբ, որ մէկ ճակատի կազմութիւնն էր օտարներու առջեւ եւ մեր մէջ, երկու քաղաքական կազմակերպութիւնները կ'ընդունէին Հայաստանի մէջ հաստատուած իշխանութիւնը իբրեւ երկրին օրինաւոր կառավարութիւնը եւ ուրեմն՝ դուրսը թէ երկրէն ներս ոե՛ւէ քայլ պիտի չառնէին այդ կառավարութեան դէմ, այլ ընդհակառակը անոր վերաշինական գործին օժանդակելով պիտի դիւրացնէին երկրին տնտեսական դրութեան բարելաւումը եւ ժողովուրդին Ֆիզիքական գոյութեան պահպանումը:

Երկրի սահմաններէն դուրս գործող հայ կազմակերպութեանց համար տարբեր ուղեգիծ գոյութիւն չէր կրնար ունենալ: Արդարութեան պարտք մըն է ըսելը թէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «արտասահմանի պատասխանատու մարմին»ը այդ համաձայնութեան տակ ստորագրելով կ'առաջնորդուէր առողջ հայրենասիրութենէն եւ մեր երկրի ու ժողովուրդի պայմաններուն գիտակցութենէն: Ու եթէ միեւնոյն հայրենասիրութիւնն ու գիտակցութիւնը մնար որպէս ղեկավար ոգի այդ կազմակերպութեան, վերջին տասնեւհինգ տարուան մէջ արտասահմանի հայ գաղութները կատարած պիտի ըլլային շատ աւելի դրական գործ Հայաստանի եւ Հայ ժողովուրդին համար եւ մեզի խնայուած պիտի ըլլային այնքան սպառիչ վէճեր եւ ուժի ու դրամի վատնումներ: Սակայն Կովկասէն արտասահման ապատա-

նած մարդիկ այդ կազմակերպութեան ղեկավարութիւնը ձեռք առնելով քաղաքացիական կռիւը պիտի փոխադրէին գաղութներու մէջ, այդ կռիւը մղելով դուրսէն՝ նախ Հայաստանի օրուան կառավարութեան եւ ապա Հայաստանի կողքին մնացող արտասահմանեան հայ կազմակերպութեանց եւ անհատներուն դէմ:

Կ. Պոլսոյ համաձայնութեան մեկանը չէր չորցած, երբ անիկա պատուեցաւ Բարիզի «Հ. Հ. Պատուիրակութեան» կողմէ, որ ի հեճուկս Կ. Պոլսէն առնուած հրահանգներու, յիշատակագիր մը կը ներկայացնէր ժընէյվ, Ազգերու Ընկերութեան, բողոքելով Հայաստանի պոլշեւիկներու կողմէ «գրաման» դէմ եւ միջազգային օժանդակութիւն հայցելով «օտար իշխանաւոր»ը երկրէն դուրս վտարելու համար...:

Ակնարկուած կազմակերպութեան Բարիզի ղեկավարներուն այս ելոյթը եղաւ ճակատագրական: Ոչ միայն ներդաշնակութիւնը, քաղաքական ըմբռնումով, բացակայեցաւ անկէ ի վեր մեր արտասահմանեան գործունէութեան մէջ, այլ Հայաստանի եւ Հայ Ժողովուրդի օգնութեան գործը լղրճուեցաւ, այլանդակ պայքարներու տեղի տուաւ եւ վերջ ի վերջոյ մեր տարահալած Ժողովուրդը բաժնեց, օտար ամիերու վրայ, թշնամի քանակներու: Թող այս կացութեան պատասխանատուները անդրադառնան իրենց արարքին եւ ըսեն, — գէթ իրենց խղճին առջեւ, — թէ ի՞նչ արդիւնք տուաւ, տասնեւհինգ տարիէ ի վեր, իրենց «գործունէութիւնը» Հայաստանի եւ Հայ Ժողովուրդին համար:

Մենք, այսօր ճակատաբաց կը ներկայանանք ո՛չ միայն մեր խղճին, այլ մեր Ժողովուրդին դատաստանին առջեւ, դրական գործերու հաշուեկշիռով մը, զոր պիտի ներկայացնենք յաջորդաբար:

Սե սակայն համաձայնութեանց պատմութիւնը թերի պիտի ըլլար, եթէ չյիշատակէի 1932-ի փորձը, որ կատարուեցաւ Հ. Յ. Դ. կազմակերպութեան Արեւմտեան (Բարիզի) «Ֆիւրո»յի կողմէն, գրաւոր եւ պաշտօնական դիմումով մը Ռ. Ա. Կուսակցութեան Կեդր. Վարչութեան: Այդ փորձին պատասխանեցինք անկեղծ ու անվերապահ մօտեցումով մը, միտքերնիս ունենալով հանդերձ այն առածը թէ «փորձեալը կրկին փորձելը յիմարութիւն է»: Կ'ուզէինք գիտնալ գէթ՝ թէ սասը տարուան փորձառութիւնը ո՞նէ՞ փոփոխութիւն առաջ բերած էր եւ մանաւանդ կ'ուզէինք վերջին պատեհութիւնն օգտագործել Հայաստանի եւ Հայ Ժողովուրդին համար. սակայն մեր դէմ գտանք մարդիկ, որ անկեղծ չէին եւ բանաձեւերու թնճուկին մէջ կ'ուզէին բռնել մեզ եւ քաշել իրենց կողմը ընդդէմ Հայաստանի, հեռացնելով մեզ մեր առողջ պետական ըմբռնումի գծէն: Այդ փորձին մասին մեր մամուլը աւելի բան պիտի չգրէ, փոխադարձ գաղտնապահութեան յանձնառութիւնը առնուած ըլլալով: Սակայն համաձայնութեան առաջարկը բերողները մեր կողմէն արտօնուած են արդէն եւ հրապարակաւ, մէջտեղ դնելու հարցը իր մանրամասնութեամբ, եթէ աստիկա հաճելի է իրենց, որպէս զի 1932-ի փորձին ձախողանքէն յետոյ հրապարակ նետուած այլանդակ պայքարի շեղուն եւ սեւէ կազմակերպութեան ինչպէս նաեւ ունէ անհատի համար ամօթալի գործունէութիւն մը չքմեղացնելու չաչխատին: Ռ. Ա. Կուսակցութեան քաղաքական ուղեգիծը դժուած է, ինչպէս ըսինք, առաջնորդուած մեր երկրի տնտեսական պայմաններուն բարելավման եւ Ժողովուրդի Փիղիքական գոյութեան պահպանման հիմնական մտահոգութենէն եւ պետական առողջ ըմբռնումէն: Այդ ուղեգիծը կը մնայ անշեղ եւ անփոփոխ, տասնեւհինգ տարիէ ի վեր:

ՄԱՆՕԹԱՑՆԵԼ ԵՒ ՄԻՐՑՆԵԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Կ. Պոլսոյ համաձայնութեան խզումէն յետոյ Ռամ-
կավար Ազատական Կուսակցութիւնը առանձին, կամ
գրեթէ առանձին կը մնար, մեր գաղութահայ իրակա-
նութեան մէջ, Հայաստանի պետականութեան հան-
դէպ իր հաւատարմութեան եւ Հայ Երկրի ու Ժողո-
վուրդի օգնութեան գործին կազմակերպութեան մէջ:
Միակ բեմն ու մամուլը որ կրնային խօսիլ ու գրել Հա-
յաստանի մասին, դայն ճշգրտօրէն ներկայացնելու եւ
սիրցնելու համար, Ռամկավար Ազատական բեմն ու
մամուլն էին: Այս այն թուականն էր, երբ արտասահ-
մանեան ոչ մէկ երկիր իր յարաբերութիւնը վերահաս-
տատած էր Ս. Միութեան հետ եւ կարմիր գծէն ներս
տարածուող աշխարհը խորհրդաւոր խաւարով մը պա-
տած կը ներկայանար, այդ գծէն դուրս գտնուողներուն
համար: Եւոպական պետութիւններէն ոմանք պաշար-
ման օդակի մէջ առած էին Սորհրդային երկիրները,
իսկ ուրիշ պետութիւններ առնուազն կը կասկածէին
ո՞նէ մէկէն որ Սորհրդային երկիր կ'երթար ու վերա-
դարձին անոր մասին նպաստաւոր արտայայտութիւն-
ներ կ'ընէր:

Հայաստան կը ներկայացուէր իբրեւ ամենաողբա-
լին՝ բոլոր Սորհրդային երկիրներուն մէջ: Օտար մա-
մուլի յաճախ նպատակաւոր եւ յերիւրածոյ պատմու-
թիւնները հակահայաստանեան խմբակին բեմէն եւ
մամուլէն կը ներկայացուէին սրտաբեկ եւ յուսահատ
արտասահմանի գաղթականութեան՝ յաւելեալ եւ ճո-
խացեալ կերպով: Եւ իբրեւ վերջին միութարութիւն կը
հրամցուէր այն գուշակութիւնը թէ մէկ ամիսէն կամ

մէկ ամիսէն պիտի տապալի Սորհրդային իշխանու-
թիւնը: Այդ «տապալում»ի գործին համար «մարտա-
կան պատրաստութիւններ» եւ օտարներու հետ սա-
կարկութիւններ կային եւ կան... մինչեւ այսօր:

Ռ. Ազատական Կուսակցութիւնը առաջին հարուա-
ծը տուաւ, պատուելու համար Հայաստանը պատող
խորհրդաւոր մշուշը եւ առաջին խապրիկները՝ մեր
երկրէն՝ բերին մեր այն գործիչները, որոնք արհա-
մարհելով ամէն նկատուած եւ վտանգ, դարցին Հայաս-
տան եւ վերադարձան՝ ականատեսի վկայութիւննե-
րով:

Այո, վտանգը կար 1922-ին, արտասահմանէն Հա-
յաստան մեկնելու եւ հոն ընդունուելու համար: Մեր
առաջին պատուիրակը՝ Ընկ. Արտակ Դարբինեան,
ճամբայ ելաւ այդ թուականին Կ. Պոլսէն եւ առաջին
շփումը հաստատելէ յետոյ Հայաստանի նոր վարիչնե-
րուն հետ — որոնցմէ ոմանց հետ անձնական ծանօթու-
թիւն եւ հին մտերմութիւն ունէր — վերադարձաւ, նոր
լքյալ բերելով մեզի՝ ընդհանուր խաւարին մէջ: Ան-
կէ յետոյ մէկ երկու տարիի միջոցով, ճամբայ ելան
Ընկերներ Ա. Թէրզիպաշեան, Մ. Պարպաշանեան, Հրաչ
Երուանդ (երկու անգամ) եւ այս տողերը գրողը: Մեր
պատգամաւորները տեղեկացան երկրի եւ ժողովուրդի
կացութեան, Ս. Հայաստանի վարիչներուն տեսակէտ-
ներուն՝ գաղութահայութեան մասին եւ Հայ Երկրի
քաղաքական հարցերուն, ու փոխադարձաբար՝ Հա-
յաստանի վարիչներուն ծանօթացուցին արտասահմանի
հայ գաղութներուն զգացումները, ակնկալութիւնները
եւ պայմանները: Այսպէս ձգուեցաւ կամուրջը Երկրի
եւ Արտասահմանի միջեւ:

Եթէ վտանգը կար սկիզբը, այդ կամուրջը ձգողնե-
րուն համար՝ անհատապէս թէ իրենց պատկանած կու-
սակցութեան տեսակէտով — որովհետեւ դեռ այն
թուականէն շատեր՝ մեր բարեկամներէն՝ սկսան մեզի

Հանդէպ կասկածանքով վերաբերուիլ եւ մեր հակա-
ռակորդներն ալ՝ մեզ մատնանշեցին որպէս բարեկամ
համայնավարութեան կամ «քողածածուկ» համայնա-
վարներ, ու այդ կերպով մեր թէ՛ անհատական եւ թէ՛
կուսակցական գործունէութիւնը արգիլել ջանացին, —
վտանգը կա՛յ տակաւին այսօր այն բոլոր գաղութնե-
րուն մէջ, ուր Խորհրդային Միութիւնը չէ ճանչցուած
եւ ուր տեղական պայմանները թոյլ կուտան խստորէն
վերաբերուիլ ոե՛ւէ Խորհրդային երկրի մասին նպաս-
տաւոր արտայայտութեան հետ: Մեր անազնիւ հակա-
ռակորդներուն կողմէ մինչեւ այսօր կը շահագործուին
այդ պայմանները ընդդէմ մեզ: Այս տողերը գրողին
համար Եգիպտոսի կառավարութեան մօտ կազմուած է
տօսիլ մը, այն բաղմամբիւ «Ժուռնալ»ներով, որոնք
տրուած են «Հայաստան դացած» եւ Հայաստանի վրայ
գիրք մը հրատարակած ըլլալուն եւ Հայաստանի վրայ
գրած իր յօդուածներուն համար...: Արտասահմանի
կարգ մը ազատ ու անվտանգ երկիրներուն մէջ Քբալա-
բար» յեղափոխութիւն երգող նորափետուրներուն կը
ներենք որ մեր «կեղծ հայաստանասիրութեան» վրայ
ճառեն: Ամէն պարագային, չմոռնան, որ Ամերիկայի
մէջ մարդիկ չեն բանտարկուիր եւ չեն աքսորուիր ի-
րենց գաղափարներուն եւ իրենց հայաստանասիրու-
թեան համար...: Մսկ ուրիշ երկիրներու մէջ Ռամկապ
վար Ագատականը կա՛մ բանտարկուողներու եւ աքսո-
րուողներու մէջն է եւ կամ անոնց կողքին:

Այսպէ՛ս է որ մատնուեցաւ, բանտարկուեցաւ եւ
Յունաստանէ վտարուեցաւ Սելանիկի մեր «Արեւելէ»
թերթին խմբագիրը՝ Ընկ. Գառնիկ Նաւասարդեան, որ
այժմ կը գտնուի Հայաստանի մէջ եւ ուսուցչական
պաշտօն ունի: Մեր թերթերը՝ Պալքաններու, Եգիպ-
տոսի, Միւրիոյ մէջ՝ մատնանշուած են իբրեւ «կասկա-
ծեի», իբրեւ «համայնավարական բրդապան»ի ծա-
ռայող օրկաններ, միայն անո՛ր համար որ Հայաստանի

օժանդակութեան դադափարը կ'արծարծենք, ու Հա-
յաստանի վրայ կը հրատարակենք նպաստաւոր
յօդուածներ: Վերջին անգամ Աղեքսանդրիոյ ՀՕԿի
անդամներուն բանտարկութեան առթիւ, «Արեւելի
խմբագիրը մատնանշուեցաւ իբրեւ «Հօկ»ի կազմակեր-
պիչ եւ թերթն ալ՝ «կասկածեի»...:

Հայաստանը ծանօթացնելու աշխատանքին նուե-
րուած մեր առաքելութեանց վրայ կարելի էր աւելցը-
նել Պ. Ե. Կարիկեանի երեք տարուան համար Հայաս-
տան երթալն ու հոն աշխատանքի լծուիլը, Պ. Պ. Յով-
հաննէս Յակոբեանի եւ Յակոբ Փափազեանի (երկուքն
ալ «Արեւելի» խմբագիրներ) Հայաստան երթալը, հոն
մնալու եւ աշխատելու համար եւ վերջապէս Պ. Ա. Զօ-
պանեանի այցելութիւնը Երեւան՝ որպէս Կաթող.
Պատգամաւոր Ֆրանսայէն: Չեմ յիշեր մեր բաղմամբիւ
հին ընկերները, որոնք այժմ Հայաստանի մէջ են եւ
կ'աշխատին հոն, իբրեւ մտաւորական, արհեստաւոր
կամ բանուոր:

Հայաստանի ծանօթանալով սիրեցինք զայն: Ու
մեր սէրը անխառն էր ինչպէս է հայրենասիրութիւնը:
Եւ յետոյ նոյն սիրով Հայաստանը ծանօթացուցինք,
եւ հայրենիքի, վերածնած Հայաստանի՝ սէրը վառե-
ցինք գաղութահայրութեան սրտին մէջ որպէս փարոս,
որպէս յոյսի ու միտիթարութեան արեւ:

Այդ փարոսին բացած լուսեղէն ակօսին ուղղու-
թեամբ է որ ընթացան եւ կ'ընթանան գաղութահայու-
թեան մէջ այժմ գործող բոլոր այն մարմինները
— Բարեգործական, Հայրենակցական, ՀՕԿ, Պետական
Ոսչ եւայլն — որոնք իրենց օժանդակութիւնը եւ գա-
ղութներու համակրանքը կը տանին Հայ Երկրին: Այդ
ակօսին ուղղութեամբ է որ ճամբայ ելան ներգաղթի
կարաւանները: Այդ ակօսը կը մնայ իբրեւ լուսաւոր
հետքը մեր կուսակցութեան կտրած տասնեւհինգ
տարուան նուիրումի եւ աշխատանքի ճամբուն:

ԴՐՕՇԱՎԱԿԻՐ ՀԱՅՐԵՆԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Վերջին տասնեւհինգ տարուան մեր դործունէութեան վրայ պէտք է նետել յետադարձ ակնարկ մը, թարմացնելու համար յիշողութիւնները եւ ցոյց տալու համար թէ ի՞նչ է եղած մեր դերը, իբրեւ առաջնորդող եւ ղեկավարող ուժ, հայրենաշինութեան մէջ, զոր ըրած ենք մեր նպատակի առաջին կէտը:

Մինչեւ այն թուականը, այսինքն մինչեւ 1921, արտասահմանի մէջ բազմաթիւ ձեռնարկներ եւ հանգանակութիւններ կատարուած ֆին որբի, գաղթականներու օգնութեան, սովահարներու փրկութեան եւ այլ նպատակներով, առանց հաշուելու Հայաստանի նախորդ կառավարութեան օրով հրապարակ նետուած հանգանակութիւնները, որոնց Ռամկավար եւ Ազատական անհատները թէ կուսակցութիւնները իրենց բոլորանուէր աջակցութիւնն ու մասնակցութիւնը բերած էին: Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, մեր բարեգործական մեծագոյն հաստատութիւնը, կլանուած էր արտասահմանի հայութեան թշուառութեամբ եւ իր բոլոր նիւթական միջոցները յատկացուցած էր որբանոցներու եւ դաղթակայաններու գործերուն: Դժուար էր այս պայմաններու մէջ, աչքերն ուղղել դէպի Հայաստան, դէպի աւերեալ եւ թշուառ երկրի մը վերաշինութեան եւ բարգաւաճումի գործը: Դժուար էր մանաւանդ համոզելը թէ այլեւս պէտք է արտասահմանի մէջ ծախսուած գումարները հետդհետէ յատկացնել որբերու եւ գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան եւ Հայաստանի վերաշինութեան ու տնտեսութեան զօրացման գործին:

Դժուար էր անոր համար որ հաւատք չկար Հայաստանի վրայ: Արտասահմանի հարուստները եւ անոնց ձեռքին տակ գտնուող հաստատութիւնները՝

սարսափահար պոլշեւիկեան յեղափոխութեան առաջին ծայրայեղութիւններէն եւ աղբուած հակահայաստանեան խմբակին բրորականտէն ու պայքարէն, Հայաստանը եւ հոն համախմբուած ժողովուրդը կորսուած կը նկատէին: Այս այն շրջանն էր, երբ ոմանք Հայ ժողովուրդին համար նոր հայրենիք կը փնտռէին Հապէշի ստանի կամ Հարաւային Ամերիկայի մէջ...:

Ռամկավար Ազատական մամուլը եւ բեմը հընչեցուցին, այս ընդհանուր շուարումին եւ անասուցութեան մէջ, առաջին շեփորը. — Միտերը վե՛ր, աչքերը դէպի՛ Հայաստան: Եւ առաջին առթիւ ցնցեցինք Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչները, որպէս զի Հայաստանի հետ կապէն իրենց արտասահմանեան գործունէութիւնը եւ այն գումարները՝ որոնք կանխորոշ պայմաններով կտակային արգելքի տակ չեն:

Կարելի է յիշել մեր ընկերներէն Պ. Ե. Կարիկեանի պայքարները «Ապագայ»ի մէջ 1922-24 թուականին, որոնց հետեւանքով Պ. Կարիկեան — Պատուոյ անդամ Հ. Բ. Ը. Միութեան — քաշուեցաւ Բարեգործականէն եւ նուիրուեցաւ ՀՕԿ-ի կազմակերպութեան գործին, Ֆրանսայի մէջ, ու յետոյ գնաց Հայաստան, երեք տարի աշխատելու համար, որպէս ՀՕԿ-ի Երեւանի ատղձագործարանի վարիչ: Կարելի է յիշել մեր ողբացեալ ընկերոջ՝ Մ. Պապաշանեանի ճիգերը, որպէս անդամ Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչութեան, ճիգեր՝ որոնք երկրորդուեցան Բարեգործականի Կեդրոնի եւ Շրջ. Յանձնաժողովներու կամ Մասնաժողովներու Վարչութեանց անդամակցող մեր ուրիշ ընկերներուն կամ համակիրներուն կողմէ եւ որոնք վերջ ի վերջոյ յաջողութեամբ ստակուեցան շրտորհիւ այն յատկատես հայրենասիրութեան, որ յատկանշեց Պօղոս Երուսաղիմի մեծագործը իր ամբողջ կեանքին մէջ:

Բարեգործականը սկսաւ մասնաւոր առաքելութիւններ ղրկել Հայաստան, ձեռնարկեց Նոր Եւզոկիա աւանի շինութեան, իրրեւ առաջին շինարարական գործ՝ արտասահմանի հայութեան անուճով, նշանակեց իրեն համար մասնաւոր ներկայացուցիչ Երեւանի մէջ, Երուսաղէմի «Արարատեան» որբանոցի սաներէն մօտ 200 հոգի փոխադրեց Հայաստան, ներգաղթի օժանդակութիւնը յանձն առաւ Յունաստանէն գաղթողներու համար (1924-26), եւ վերջապէս Ամերիկայի Երջանակի բաղձանքին եւ նախաձեռնութեանը վրայ մէջտեղ նետեց Նուպարաշէնի գործը, իր շուրջ համախմբելով Հայրենակցականներն ալ, որոնք կ'ուզէին Նուպարաշէնի մէջ թաղամասեր ունենալ: Եթէ ուրիշ ո'եւէ ձեռնարկի օժանդակած չըլլայինք իսկ, մի'այն այն իրողութիւնը թէ՛ Ամերիկայի մեր բեմը եւ մամուլը Նուպարաշէնի ձեռնարկին յաջողութեան մէջ կատարեց գլխաւոր դերը եւ թէ մեր բոլոր ընկերները եւ համակիրները մասնակցեցան հանգանակութեան, իրաւունք կուտայ մեզի ըսելու թէ հայրենաշինութեան մէջ դեր մը կատարեցինք:

Բարեգործականի հայրենաշինութեան ծրագիրը զոր այս կազմակերպութիւնը որդեգրած է այժմ, լիովին կը համապատասխանէ մեր կուսակցութեան ուղղութեան եւ ատո՛ր համար ալ Բարեգործականը կը չփոթուի Ռամկապար Ազատական կուսակցութեան հետ: Այդ չփոթութիւնը՝ նպատակաւոր ըլլայ թէ անգիտակցութեան արգելնք, մեզի համար պատուաբեր է:

Բարեգործականի դրամադուլսի մեծագոյն մասը կը կազմէ Մեղրոնեան Եղբայրներու նուիրատուութիւնը, մօտ կէս միլիոն անգլիական ոսկի, կամ երկուք ու կէս միլիոն տորար: Այդ նուիրատուութեան մէջ

մեր ընկերներուն եւ մասնաւորապէս Պ. Տիգրան Հաճընեանի կատարած դերը տեղին չէ հոս յիշելը:

Բայց անհրաժեշտ է յիշել թէ Մեղրոնեան նուիրատուութենէն տարեկան երեք հազար անգլիական ոսկիի կամ 15 հազար տոլարի յատկացումը Հայաստանի Համալսարանին, Եգիպտոսի մեր ընկերներուն եւ մասնաւորապէ՛ս ողբացեալ Ընկեր Լեւոն Մկրտիչեանի գործն է: Հակառակ նուիրատուութեան սկզբնական վաւերագրին մէջ Հայաստանի համար ոե՛ւէ տրամադրութիւն չըլլալուն, մեր կուսակցութեան Եգիպտոսի Երջանակը յաջողեցաւ, բարերարը համոզելով, աւելցնել տալ տրամադրութիւն մը Հայաստանի Համալսարանին համար: Տասնեւհինգ տարիէ ի վեր այդ յատկացումէն Հայաստան դացած է 45 հազար ոսկի կամ 225,000 տոլար, ու այդ գումարին շնորհիւ կարելի եղած է ոչ միայն Հայաստանի Համալսարանին մէջ «Հայագիտական ամպլիոն» մը ունենալ, այլ տպագրուած են հայագիտական եւ ազգագրական մեծ արժէք ունեցող գործեր, ինչպէս Հ. Աճառեանի ստուգաբանական մեծ բառարանը, եւ հիմը դրուած է Համալսարանի մատենադարանի շէնքին, որ պիտի կոչուի Մեղրոնեաններու անուճով եւ պիտի ունենայ իրեն յատուկ տպարանն ալ: Մեղրոնեան Փօնտին Հայաստանի մէջ յանձնաճումին եւ օգտագործումին մէջ ութը տարիէ ի վեր լաւագոյն դերը կը կատարէ Պ. Յովհ. Յակոբեան, «Արեւ»ի նախկին խմբագիրը, որ այժմ քարտուղարն է Մեղրոնեան Փօնտի Յանձնաժողովին եւ ինքն ալ այդ Փօնտին դումարով կը կատարէ աշխատասիրութիւններ, որոնցմէ յիշենք «Ուղեգրութիւնները», կամ օտար ճամբորդներու հինէն ի վեր Հայաստանի վրայ տուած տեղեկութեանց ամփոփումը (վեց հատոր):

53870-66

Բարեգործականի խողովակով եղած օժանդակութիւնները կամ յատկացումները միակ՝ գործը չեն, որ արդիւնքը եղան մեր աշխատանքներուն կամ թելադրութիւններուն:

1925-ին, Ռ. Ա. Կուսակցութեան Ամերիկայի Շրջանակը ուզեց «Պայքար»ի անունով ձեռնարկ մը ընել ի նպաստ Հայաստանի Համալսարանին: «Պայքար»ի խմբագրութիւնը դիմեց Հայաստանի նոյն անունի Լուսաւորութեան Կոմիսար Ասքանազ Մուսեանի, որ սիրով ընդառաջ գնաց եղած առաջարկին եւ թելադրեց, որ Գիւղատնտեսական Վարժարանի շինութեան յատկացուի հանգանակուելիք գումարը:

Այս նպատակով հրապարակ նետուած 10 հազար տողարի հանգանակութիւնը իրականացաւ շուտով մեր ընկերներու եւ համակիրներու նուիրատուութիւններով եւ Գիւղատնտեսական Վարժարանին չէնքը կանգնուեցաւ Երեւանի մէջ, Պապաջանեանի այգիին տեղւոյն վրայ, Հայաստանի Կառավարութեան կողմէ եւ գումարի մը յաւելումովը: Այդ չէնքը այժմ՝ զարդերէն մէկը կը կազմէ Երեւանի Համալսարանի թաղին:

Բարեգործականը միակ մարզը չէր, ուր Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան անդամները գործեցին իրեն զբօսողակիր Հայրենաշինութեան:

1921-ին, Կ. Պոլսոյ մէջ կազմուած էր Հայրենիքի Օգնութեան Մարմին մը, որուն մէջ գործօն դեր ստանձնած էին Ռամկավար եւ Ազատական անհատներ: Ողբացեալ բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի այցելութենէն յետոյ, այդ մարմինը կոչուեցաւ ՀՕԿ (Հայրենիքի Օգնութեան Կոմիտէ) եւ իրեն մասնաճիւղ կապուեցաւ նախ Թիֆլիսի եւ ապա Երեւանի կեդրոնին: 1922-ի դէպքերը եկան Կ. Պոլսոյ Հայու-

թեան մէջ ազգային եւ Հայաստանեան գործունէութեան վերջ տալու:

1924-ին Բարիդի մէջ սկսաւ առաջին շարժումը արտասահմանեան ՀՕԿ-երու կազմութեան: Առաջին գործիչը, այդ շարժումին համար, եղաւ Պ. Ն. Կարիկեան: Երկու տարի յետոյ, երբ Պ. Շահվերտեան Բարիդ եկաւ, ՀՕԿն ստացաւ նոր կազմակերպութիւն, մասնակցութեամբ Ռամկավար Ազատական անհատներու, որոնց մէջ մեր ողբացեալ ընկերը՝ Պ. Մ. Պապաջանեան վարեց Բարիդի Կեդրոնական Վարչութեան նախագահութիւնը՝ մինչեւ իր մահը (1929): Այդ միջոցին էր, որ Հայաստանէն արտասահման եկող առաջին պատուիրակութիւնը՝ ՀՕԿ-ի եւ Պետական Կարմիր Սաչի կողմէ հասաւ Բարիդ եւ ձեռնարկուեցաւ Ծրանասահայ տան մը շինութեան եւ Կարմիր Սաչի հանգանակութեան: Ինչ յետոյ պատահեցաւ Շիրակի երկրաշարժը, երբ դեռ Պատուիրակութիւնը Բարիդ էր: Ու այդ առթիւ եւս բացուեցաւ հանգանակութիւն մը, որ մօտ երկուք ու կէս միլիոն Ֆրանքի կամ հարիւր հազար տողարի արդիւնք մը տուաւ: Այդ հանգանակութեանց յաջողութեան համար Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը տրամադրեց իր բեմը եւ մամուլը, առանց որու ոեւէ ժողովրդական ձեռնարկի յաջողութիւնը անկարելի է:

Բարիդէն յետոյ Պրիւսէլի եւ Լոնտոնի մէջ կազմուեցան ՀՕԿ-ի մասնաճիւղեր, դարձեալ մեր ընկերներու եւ համակիրներու կողմէ:

Բարիդի հետ միաժամանակ, Աթէնքի մէջ սկսաւ ՀՕԿ-երու կազմութեան շարժումը, Հայաստանի համար համակրանք ստեղծելու եւ օժանդակութիւն ձեռք բերելու նպատակով: Հակառակ հակահայաստանեան խմբակին մատնութեանց եւ Յունական կառավարու-

Թեան կողմէ տեղ տեղ ցոյց տրուած արգելքներու—
որոնք հետեւանք էին այդ մատուցեանց— ՀՕԿ-ը
ծաւալ գտաւ եւ մասնաճիւղեր ունեցաւ բազմաթիւ
գաղթականներու եւ Նոր Յունաստանի, այսինքն
Սելանիկի շրջանակին մէջ:

ՀՕԿ-ի շարժումին հետ միաժամանակ ներգաղթի
շարժումը ծնաւ եւ 1924-26 թուականներուն Յունաս-
տանէն տասը հազար գաղթականներ փոխադրուեցան
Հայաստան: Թէ՛ ՀՕԿ-ի եւ թէ՛ ներգաղթի շարժումը
ղեկավարուեցաւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցու-
թեան կողմէ, որուն գործիչները, դեռ այդ ատենէն,
որպէս «համայնավար» ներկայացուեցան եւ ատոնց-
մէ ոմանք (ինչպէս Գ. Նաւասարդեան) հալածուեցան
եւ վերջ ի վերջոյ արտաքսուեցան Յունաստանէն:

Առաջին օրէն, այսինքն 1924-էն ի վեր, Աթէնքի
ՀՕԿ-ի վարչութեան ատենապետն է մեր պատուական
ընկերը Տոքթ. Տ. Էնֆիէճեան: ՀօԿ-ի շարժումը Յու-
նաստանէն անցաւ Պուլկարիա եւ Ռումանիա, ուր եւս
ՀՕԿ-ի անդամներու եւ վարիչներու մէջ կարեւոր
թիւ մը կը կազմեն մեր ընկերները: Նոյնն է պարա-
զան Սիւրիոյ մէջ եւ այլուր, ուր ՀՕԿ-երը կը մնան
որպէս զուտ հայրենաշինական մարմիններ, հեռի քա-
ղաքական կամ հատուածական բնոյթ կրելէ:

Ամերիկայի մէջ եւս նոյնն էր իրականութիւնը՝
սկիզբի շրջանին:

ՀՕԿ-ի առաջին շարժումին գլուխը կեցողները,
այս գաղութին մէջ եւս, Ռամկավար Ազատականներ
էին: ՀՕԿ-ի եւ Պետական Կարմիր Պաշտպանա-
ւորութիւնը 1926-ին, Ամերիկայի մէջ իրեն իբրեւ ա-
ռաջնորդ եւ աջակից ունեցաւ Ռամկավար Ազատական
Կուսակցութեան գործիչները եւ անդամները: Մեր
մամուլը եւ բեմը լայն պատեհութիւն եւ արձագանգ

տուաւ անոնց բողոքականդին ու կոչերուն եւ Ամերի-
կահայ Տան հանգանակութեան մէջ նուազ կարեւոր
դեր մը չէ որ կատարեցինք:

Պետական Կարմիր Պաշտպանութիւնը մը եղաւ
մեր հայրենաշինական գործունէութեան: Ամերիկայի
մէջ թէ՛ Ամերիկայի դուրս, Հայաստանի Պետական
Կարմիր Պաշտպանութիւնը հետ արտասահմանի կապը պահուե-
ցաւ առաւելապէս մեր ջանքերուն շնորհիւ: Ներկայ
յօդուածաշարքին սահմանէն դուրս կը թողում այն
ցաւալի թիւրիմացութիւնները եւ շեղումները, որոնք
պատճառ դարձան Ամերիկայի մէջ մեր թէ՛ ՀՕԿ-էն եւ
թէ՛ Պետական Կարմիր Պաշտպանութիւնը: Սակայն
արտասահմանեան կարգ մը երկիրներու մէջ թէ՛ ՀՕԿ-ի
եւ թէ՛ Պետ. Կ. Պաշտպանութիւնը մինչեւ այսօր
գոյութիւնը արդիւնք է Ռամկավար Ազատական կամ
համակիր անհատներու ճիգերուն եւ կամ մեր մամուլի
տուած օժանդակութեան: Այսպէս է, օրինակ, Բա-
րիզի Պետ. Կարմիր Պաշտպանութիւնը պարագան: Այս
մասնաճիւղը, որուն գլուխը կը մնայ մեր պատուա-
կան բարեկամը Տոքթ. Պողոս Քօլօլեան, Հայաստան
ուղարկած է հարիւր հազարաւոր Ֆրանք արժէքով
դեղորայք, հագուստեղէն, բժշկական գործիքներ, եւ-
այլն:

Հայրենակցականները ուրիշ արդիւնաւոր մարզ
մը եղան մեր հայրենաշին գործունէութեան: Մեր ըն-
կերները, ո՛ր Հայրենակցականի մէջ որ եղան իբրեւ
անգամ կամ վարիչ, զայն ուղղեցին դէպի Հայաստան-
եան գործունէութիւն: Այսպէս՝ Արարիկի, Սար-
բերդի, Մալթիոյ եւ այլ Հայրենակցականները շատ
բան կը պարտին մեզի, ոչ միայն Ամերիկայի, այլ
միւս Հայ գաղութներու մէջ, իրենց անուններով Հա-
յաստանի մէջ նոր աւաններու շինութեան տեսակէ-
տէն:

Նոր Արաբկիրի շինութեան համար Ամերիկայէ Հայաստան գացող առաջին պատուիրակը եղաւ մեր ընկերներէն Պ. Մ. Ղազիկեան: Նոր Կեսարիոյ շինութեան հանդանակութիւնը սկսաւ Եգիպտոսի մէջ մեր մամուլին բրորականդին շնորհիւ եւ մեր գործակցութեամբ:

Անհիմն ինքնազովութիւն պիտի չըլլար ըսելը թէ՛ մեր մամուլին, բեմին եւ անհատ ընկերներու թափած ճիգերուն եւ մղած բրորականդին հետեւանքն եղան շատ մը ձեռնարկներ եւ նուիրատուութիւններ՝ հայրենաշէն նպատակով:

Աւետ Սարգիսի անունով եւ կատաղարուժարանի մը համար եղած հազար անդլիական ոսկիի կամ հինգ հազար տոլարի նուիրատուութիւնը արդիւնք էր մեր ընկերներէն Պ. Պ. Վ. Մալեգեանի եւ Ե. Կարիկեանի վեբադրութեանց: Ծիւղ չխնայեցինք համողելու համար Խերեան Կտակի Խնամակալութիւնը, որպէս զի Թալիսի մէջ հաստատուի վարժարան մը: Մարկոսեան նըւիրատուութիւնը՝ Երեւանի արհեստադիտական վարժարանին համար, ապահովուեցաւ դարձեալ մեր շըրջանակի, մասնաւորապէս Պ. Պ. Պօղոս Էմէրեանի եւ Մ. Միհրդատեանցի ջանքերով: Պ. Միհրդատեանց Հայաստան գնաց այդ վարժարանին շինութեան գործին համար:

«Պայքար»ի խմբագրութիւնը, այս տողերը գըրողին Հայաստանէն վերադարձէն յետոյ, Հայաստանի Համայնարանին ղրկեց կարգ մը պիտոյքներ, որոնց ջանկը յանձնուած էր այս թերթի թղթակցին, Լուս. Ժող. Կոմիսարութեան կողմէ: Պ. Ա. Չօպանեան Հայաստանէն իր վերադարձէն յետոյ «Անախրտ»ի մէջ բացաւ Հայաստանի հնութեանց պահպանութեան համար հանդանակութեան սիւնակ մը եւ մօտ տասը հազար Փրանք գոյացաւ, եթէ չեմ սխալիր:

Մեր Ամերիկայի պատուական ընկերներէն Պ. Աստիկ Տէվէճեան վերջին անգամ Հայաստանի Համայնարանին նուիրեց իր Թանկարժէք մատենադարանը, զոր կազմած էր երկար տարիներու աշխատութեամբ եւ զոհողութեամբ:

Սակայն այս նիւթական օժանդակութեանց հետ բաղդատմամբ անհամեմատօրէն բարձր է արժէքը այն բարոյական միջնորոտին, որ մեր ջանքերով ստեղծուեցաւ դաղութներու մէջ՝ ի նպաստ Հայաստանի եւ մեր երկրի վերաշինութեան:

Այժմ, տասնեւհինգ տարուան աշխատանքէն յետոյ գոհ ենք — եւ մեր վարձատրութիւնը կը գտնենք ա՛յս գոհունակութեան մէջ — որ մեր առջի օրէն ի վեր այնքան տաժանքով հերկած հայրենաշինութեան դաշտը այժմ ընդարձակուած է եւ կ'ընդգրկէ բոլոր հայ դաղութները իրենց ստուար մեծամասնութեան մէջ: Ուրիշներ — անոնք որ այժմ կ'ուրանան մեզ — կրնան դիւրութեամբ քալել մեր հետքերուն վրայէն եւ քաղել մեր ցանած սերմերուն արդիւնքը: Բայց մենք կը մնանք հայրենաշինութեան առաջին եւ վերջին դըրօշակակիրները:

Ե.

ՀԱԻԱՏԱՐԻՄ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՆՈՒԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Եթէ Հայաստանը մեր դարաւոր հայրենիքն է, որուն գոյութեամբն ու քաղաքական անկախութեամբը պայմանաւորուած են Հայ Ժողովուրդին Փիղիքական գոյութիւնն ու իբրեւ ազգ իքնուրոյն եւ ազատ զարգացումը, Հայաստանեայց Եկեղեցին մեր հոգեւոր հայրենիքն է, որ Հայաստանի ստրկութեան եւ տառապանքի օրերուն Հայ Ժողովուրդին մէջ վառ պահած է

հաւատքը իր հայրերուն, պահպանած է անոր մշակոյթին գանձերը, որոնցմէ առաջինն է մեր ոսկեղինիկ լեւուսն, ու մագնիսի մը պէս, որ ինքը՝ Արարատն է, մեր ժողովուրդին հալածական բեկորներուն աչքերը սեւեւած է դէպի Էջմիածին, այսինքն դէպի Հայաստան, ու անոր ազատագրութեան յոյսով ալ մխիթարած մեր հուրէ ու սուրէ անցած սերունդները:

Այս ըմբռնումով Հայաստանեայց Եկեղեցին մեր մէջ կատարած է ոչ միայն զուտ կրօնական հաստատութեան մը դերը, այլ անիկա եղած է ազգային պաշտամունքի խորան մը, մեր ժողովուրդին միաձոյլ եւ համակեդրոն ապրումին կռուանը եւ նաեւ, երկար ատենի համար, ներշնչարանը հայ արուեստին ու գրականութեան: Մեր Եկեղեցին իր այս դերը կրցած է կատարել, որքան կարելի էր հաւատարիմ մնալով այն քաղաքական իշխանութեանց, որոնց լուծին ենթարկուած է Հայ ժողովուրդը: Այսպէս է, որ Պարսիկ, Բիւզանդական, Արաբ, Թուրք, Թաթար եւ Ռուս բռնակալութիւնները անցած են մեր Եկեղեցիին վրայէն, որ իբրեւ հոգեւոր հաստատութիւն՝ կանգուն մընացած է ինչպէս եղէդը՝ կաղնիին տակ: Էջմիածինը իր նիւթական շէնքին թէ բարոյական հեղինակութեան պահպանութիւնը կը պարտի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ այս ճկունութեան, այսինքն քաղաքական իմաստութեան, որ մեր ժողովուրդին ինքնապահպանման բնագրին ցոյացումն է միայն:

Այսօր, ինչպէս Հայ ժողովուրդը, նոյնպէս իր ազգային Եկեղեցին կը գտնուի ենթակայ զանազան իշխանութեանց, զանազան երկիրներու մէջ: Մեր ժողովուրդին ստուար եւ համախումբ զանգուածը այսօր կը գտնուի Սորհրդային Հայաստանի սահմաններուն մէջ, իսկ բաւական ստուար զանգուած մըն ալ ունինք Հայաստանի դրացի եւ քոյր Սորհրդային միւս Հանրապետութեանց մէջ: Էջմիածին, քաղաքականօրէն, են-

թակայ է Սորհրդային Իշխանութեան, ինչպէս Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը քաղաքականօրէն ենթակայ է Սիւրիական իշխանութեանց եւ Ֆրանսայի, Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը՝ Անգլիոյ, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը՝ Թուրքիոյ եւ զանազան գաղութներու Առաջնորդութիւնները՝ Եգիպտոսի, Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ այլ կառավարութեանց: Այս բոլոր Հայ Եկեղեցական իշխանութիւնները, Էջմիածինէն սկսեալ մինչեւ յետին հոգեւոր հովուութիւնը, չեն կրնար հաւատարիմ չըլլալ իրենց տեղւոյն քաղաքական իշխանութեանց, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց ազդեցութիւնը կամ վարչաձեւը: Ու այդպէս ընելով, Հայաստանեայց Եկեղեցին հաւատարիմ կը մնայ Քրիստոսի պատուէրին. «Տուք զկայսերն կայսեր...»: Եւ յետոյ աշխարհի ո՞ր եկեղեցին է, որ կրնայ պայքարիլ կամ թշնամանալ քաղաքական իշխանութեան մը հետ, առանց վտանգելու իր գոյութիւնը: Վատիկան վերջի վերջոյ ստիպուեցաւ հաշտուիլ Իտալիոյ քաղաքական իշխանութեան հետ, անոր դէմ երկար ատեն մաքառելէ յետոյ, անշուշտ բարոյական դէնքերով: Այն Բօնֆօրտաները որ կնքուեցան Կաթողիկ Եկեղեցիին եւ զանազան իշխանութեանց կամ վարչաձեւերու միջեւ, ուրիշ բան չեն ցոյց տար, եթէ ոչ կրօնական իշխանութեան ճկունութիւնը, յարմարելու համար ամէն վարչաձեւի: Վերջին յուրերու տրայելով, հաւանական է որ Վատիկան համաձայնութեան մը գայ Խ. Միութեան հետ եւս:

Էջմիածին լեզու գտած է անցեալ դարերուն իր վրայ տիրած բոլոր իշխանութեանց հետ, եւ լաւ ըրած է: Այլապէս այսօր ո՞չ Էջմիածինը գոյութիւն կ'ունենար եւ ոչ ալ Հայաստանեայց Եկեղեցին, իր միասնականութեան մէջ: Էջմիածին չբաժնելով հանդերձ Պուլշեիկեան իրաւակարգին տեսակէտները եւ բողոքելով հանդերձ անոր կողմէ Էջմիածնի եւ Հայաստանեայց

Եկեղեցիի պարտադրուած կարգ մը պայմաններուն եւ զրկանքներուն դէմ, չչեղեցաւ իր հաւատարմութենէն Հայաստանի Պետութեան հանդէպ եւ այս կերպով կըրցաւ սրահել իր գոյութիւնը եւ գործունէութեան ազատութիւնը: Անոնք որ օտար իշխանաւորներու եւ բռնակալներու առջեւ բարեւի կեցած են արտասահմանի մէջ, կը պահանջեն որ Էջմիածին ապստամբութեան դրօշ պարզէ Խորհրդային Իշխանութեան դէմ...: Թող այդպիսիները բարի ըլլան եւ երթան Հայաստան, աճառք պարզելու համար այդ ապստամբութեան դրօշը, փոխան Էջմիածնի...: Կամ գոնէ արտասահմանի մէջ իրենց ձեռքը գտնուող տեւէ եկեղեցի մը կամ հոգեւորական մը ապստամբեցնեն տեղւոյն քաղաքական իշխանութեան դէմ: Յետոյ կը տեսնուինք:

Էջմիածին ոչ միայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դարաւոր ակնադրութեանց եւ իմաստութեան հաւատարիմ կը մնայ իր այսօրուան դիրքին մէջ՝ հանդէպ Հայ Երկրի իշխանութեանց, այլ կը կատարէ հայրենասիրական պարտք մը, զնահատելով այն իշխանութիւնը՝ որ կը վերաչինէ ուրիշներու քանդած երկիրը, իր հայրենի հողին վրայ ապրող ժողովուրդին պաշտպանութիւնը կ'ապահովէ եւ խաղաղութիւն ու հաց կուտայ անոր: Ոչ միայն հաց կուտայ, այլ կը կանգնէ համալսարան, թատրոն, օրերա, մշակոյթի տուներ, մարզական պալատներ, հանգստեան տուներ, կը շինէ գործարաններ, համբաներ, բնակարաններ: Կը պահպանէ Հայ Երկրի դարաւոր հնութիւնները ու զանոնք վերակերտելու կը ջանայ: Կը պահէ հայ մշակոյթի գանձերը, որոնց մէջ՝ Էջմիածնի հաղարաւոր թանկարժէք ձեռագիրները: Վերջապէս իշխանութիւն մը որ Հայերէ բողոքացած է եւ Հայկական է: Այդ իշխանութիւնը, աւելին ըլլալով, չի միջամտեր Եկեղեցիին գործերուն, եւ արգելք չէ որ Եկեղեցին վարէ իր գործերը, իր ըմբռնումին եւ իր միջոցներուն համաձայն: Այդ ոչ-մի-

ջամտութեան քաղաքականութեան վերջին ապացոյցն էր Կաթողիկոսական ընտրութիւնը, առանց կառավարութեան ներկայացուցչի մը կամ պրօկուրօրի ներկայութեան: Այդ ոչ-միջամտութեան փաստեր են եւ պիսկոպոսական ազատ ձեռնադրութիւնները, միւսօրնի օծումը եւ այլ արարողութիւնները, որոնք կը կատարուին Էջմիածնի մէջ ժողովրդական քաղմութեանց ներկայութեամբ: Էջմիածնի կը մնայ շարունակել իր հաւատարմութեան մէջ եւ օգտուելով այն բարեփոխութիւններէն, որոնք կը կատարուին Խորհրդային Խրաւակարգին տակ, հետզհետէ ընդլայնել իր կրօնական գործունէութեան շրջանակը, առանց միջամուխ ըլլալու քաղաքական խնդիրներու:

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը հաւատարիմ եղաւ Էջմիածնի, այսինքն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գերագոյն իշխանութեան եւ նախանձախնդրելով՝ անոր հոգեւոր հեղինակութեան, այդ հեղինակութեան ամբապնդումը նկատելով իբրեւ պայման մեր վայրավատին ժողովուրդի հոգեկան միութեան եւ Հայաստանի հետ բարոյական կապին: Էջմիածնէն խզուելու կը նշանակէ խզուիլ Հայաստանի հետ: Եւ արտասահմանի մեր եկեղեցականութիւնը շատ լաւ կ'ըմբռնէ թէ Հայաստանեայց Եկեղեցին հեռու պահելով քաղաքական պայքարներէ, ու հնազանդ մնալով Ամենայն Հայոց Հայրապետին հրամաններուն, կը կատարէ ոչ միայն Եկեղեցիին այլ եւ անոր Գերագոյն Պետին՝ Էջմիածնի Հայրապետութեան գոյութեան պահպանութեան համար իր պարտականութիւնը, եւ կ'ապացուցանէ իր ողջամիտ զնահատորմը Հայաստանի ներկայ իրականութեան արժէքին՝ Հայ Երկրին եւ Հայ ժողովուրդին համար:

Մեր հաւատարմութիւնը՝ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հանդէպ, լրացումն է այն հաւատարմութեան, զոր Հայաստանեայց Եկեղեցին կը տածէ հանդէպ Հայ

Պետականութեան: Եկեղեցին եւ Պետութիւնը բաժնուած են Հայաստանի մէջ, ինչպէս շատ մը երկիրներու մէջ: Բայց արտասահմանի մեր իրականութեան մէջ անոնք իրարու կապուած կը մնան: Եւ ատո՛ր համար ալ շատ հասկնալի է այն պայքարը, զոր Հայ Պետականութեան դէմ թուղթի կռիւ մղողները ուղղած են Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան դէմ եւս: Մենք մնացինք եւ կը մնանք պատնէշի վրայ ինչպէս Հայաստանի Պետականութեան, նոյնպէս եւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Գերագոյն Իշխանութեան հետ:

Ձ.

ԻՐԱՒԱՏԵՐ ԹՐԲԱՀԱՅ ԴԱՏԻՆ

Դատ մը գոյութիւն ունի այնքան ատեն, որ դատին տէրը կ'ապրի կամ չէ հրաժարած այդ դատէն եւ կամ ժամանցում չէ եղած: Թրքահայ ժողովուրդին բեկորները կ'ապրին աստանդական, աշխարհի չորս ծագերուն վրայ, շատեր առանց հպատակութեան, այսինքն առանց քաղաքացիութեան իրաւունքի, ոմանք մարդկային իրաւունքներէ ալ զրկուած, ինչպէս են՝ ապաստանի եւ աշխատանքի իրաւունքը: Ու ասիկա՝ անոր համար, որ Թուրքիա ոչ միայն դարերու ընթացքին ճնշեց՝ բռնակալութեանց ամենադաժանին տակ մեր ժողովուրդը, այլ օգտուելով վերջին պատերազմի պատեհութենէն, իր սահմաններուն մէջ ապրող Հայութեան մեծագոյն մասը կոտորեց եւ մնացորդներն ալ վտարեց կամ ստիպեց մեկնելու իր երկրէն, որ մեր հայրերուն երկիրն էր:

Ձինադադարէն յետոյ, մեր ժողովուրդի դատին հետապնդութիւնը յանձնուած էր Թրքահայոց ներկայացուցչական ժողովին՝ այսինքն Կ. Պոլսոյ Պատրիարքարանին կողմէ Բարիզի Ազգ. Պատուիրակութեան,

որ խաղաղութեան խորհրդածողովներուն մէջ արդարութիւն եւ հատուցում պահանջեց յաղթական պետութիւններէն: Ռամկավար եւ Ազատական կուսակցութիւնները, ղեռ զինադադարի վաղորդայինն, պահանջեցին, որ Թրքահայ Դատը միա՛յն ու միայն պէտք է Թրքահայոց կողմէ հետապնդուի եւ Ռուսահայաստանի հողերուն վրայ կազմուած Հայ Պետութիւնը չմիջամտէ մեր գործերուն: Դժբախտաբար Երեւանի կառավարութեան ղեկը այն ատեն իր ձեռքն ունեցող Հ. Յ. Դ. կազմակերպութիւնը ներկայացաւ իբրեւ Թրքահայ Դատին ալ իրաւատէրը եւ ոչ միայն Բարիզ դրկելով պատուիրակութիւն մը, խաչածեւեց ու խանգարեց Ազգ. Պատուիրակութեան դիմումներն ու աշխատանքները, այլ 1919 Մայիս 28-ին, թուղթի վրայ «անկախ եւ միացեալ» Հայաստան հռչակելով պատճառ դարձաւ, որ Թրքահայ եւ Ռուսահայ խնդիրները չփոթուին, Թուրքիոյ թշնամանքը հրաւիրուի նորածին Հայ Պետութեան դէմ եւ պատերազմի ալ պատրուակ ստեղծուի, Երեւանի կառավարութեան նուաճողական ձգտումներուն իբրեւ հետեւանք:

Այդ պատերազմին ելքը ցոյց տուաւ թէ՛ «միացեալ եւ անկախ» երգողները ոչ միայն կարող չէին Թրքահայաստանը կցելու Ռուսահայաստանին, այլ նոյնիսկ չէին կրնար պահել Ռուսահայաստանը, որուն կէսը յանձնեցին Թուրքին, իսկ Թրքահայ Դատն ալ ուրացան, ստորագրելով Ադեքսանդրաբոլի դաւաճան դաշնագրին տակ, որուն մէջ կ'ըսուի թէ՛ Հայ ժողովուրդը պատմական իրաւունքներ չունի Թուրքիոյ ներկայ սահմաններուն մէջ...:

Այս ուրացումին հեղինակները, — որոնք Փետրուարեան ապստամբութեան եւ Պրոմէթէականներու հետ դործակցութեան ալ հեղինակները եղան, ցոյց տալով թէ Ադեքսանդրաբոլի Դաշնագրին ստորագրութիւնը ոչ թէ ակամայ եւ հարկեցուցիչ պատճառի

մը, այլ կանխորոշուած եւ կանխամտածուած քաղաքականութեան մը արդիւնք էր, — մինչեւ այսօր կը մնան ղեկավարները Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որ չէ մերժած այդ դաշնադիրը եւ չէ ժխտած այդ դաշնագրին, տակ ստորագրողներուն յանուն Թրքահայութեան խօսելու իրաւունքը: Այս կերպով Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, իբրեւ քաղաքական կազմակերպութիւն իւրացուցած է Աղեքսանդրաբոլի Դաշնագրին աքթը, որով Թրքահայ Դատի անունով խօսելու իրաւունքէն ալ կամովին հրաժարած: Մամուլի մէջ կամ բեմերու վրայ երբեմն երբեմն «միացեալ եւ անկախ Հայաստան»ի անունով երդում ընողները պարզապէս փոշի կը փչեն իրենց միամիտ հետեւորդներու աչքին: Այդպիսիները, իրականին մէջ, «միացեալ եւ անկախ Հայաստան» ըսելով կը հասկնան ներկայ Հայաստանի դէմ պայքար, որուն զոհած են ուրիշ ոեւէ բան, անտեսելով մեր ժողովուրդին բո՛ւն դատը, որ Ռուսիոյ դէմ չէր, ոչ ալ՝ ներկայ Հայաստանի...:

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը, որուն համար արդէն գոյութիւն չունէր Ռուսահայ դատ մը, կը նկատէ թէ ներկայ Հայաստանը միա՛կ եւ բանաւոր ելքն է Ռուսահայաստանի մէջ մեր ունեցած պատմական սպրո՞ւմներուն եւ թէ այդ հողամասին վրայ ապրող ժողովուրդին կը մնայ իր ճակատագիրը վարել այնպէս ինչպէս կ'ուզէ կամ կրնայ:

Ուրիշ հոսանք մըն ալ կայ այժմ մեր մէջ, որ տարուած միջազգայնական եւ «յեղափոխական» տեսակէտներէ, Թրքահայ Դատը կը նկատէ «պուրժուակական» խաղ...: Որպէս թէ Թրքահայ Դատը բրոնատէր եւ շահագործող իշխանութեան մը եւ աւազակաբարոյ տարրերու դէմ հայ ժողովուրդին ազատ եւ պատուով ապրելու իրաւունքին դատը եղած չըլլար:

Այդպիսիները կրնան պաշտպան կանգնիլ բոլոր «իրաւագուրդ» ժողովուրդներու, պաշտպանել Հապէշ

ժողովուրդի իր սեփական հողին վրայ ազատ ապրելու իրաւունքը: Սակայն չեն անդրադառնար թէ երէկ Հայ ժողովուրդը իր հողին վրայ ա՛յդ միեւնոյն իրաւագրկումի եւ նուաճողական փոփոխակնեցող զոհըն էր եւ այսօր ալ տակաւին զոհն է այդ միեւնոյն անիրաւութեանց, որոնց հեղինակները անպատիժ կը մնան:

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը ոչ մէկ ատեն դաւած է Թրքահայ ժողովուրդի արդար դատին, բայց անոր յաղթանակին համար նուիրաբերած է իր զոհողութիւնները, կեանքի գնով: Վկայ Ամերիկայէն քսան տարի առաջ դէպի կռուի դաշտը մեկնած մեր կամաւորները: Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը բողոքած է Աղեքսանդրաբոլի Դաշնագրին դէմ եւ խստորէն դատապարտած է զայն ստորագրողները, մերժելով անոնց իրաւունքը՝ Թրքահայոց անունով խօսելու: Ռ. Ա. Կուսակցութիւնը մերժելով կը մերժէ նաեւ այն այլանշակութիւնը, որ կը ցուցադրուի այսօր ոմանց կողմէ, Թրքահայ Դատը ուրանալով կամ նոյնիսկ ծաղրելով: Մենք համոզուած ենք թէ՛ Հայ ժողովուրդին դատը, իբրեւ արդարութեան դատ, ընդհանուր մարդկութեան դատն է, եւ ով որ ընդհանուր մարդկութեան անունով կը խօսի, չի կրնար Հայ Դատին առջեւ չխոնարհիլ:

Մեր մէջ, ուրեմն, եթէ կայ քաղաքական կազմակերպութիւն մը, որ ծնունդն է Թրքահայ ժողովուրդին եւ անխախտ կը մնայ անոր իրաւունքներուն պաշտպանութեան մէջ, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնն է: Այդ իրաւունքին պաշտպանութեանը համար մենք տանիքներուն վրայէն չենք պոռար, ոչ ալ ցուցարարական սպառնալիքներ կ'ընենք կամ Տօնքիշօթի քիզակ կը ճօճենք ասոր կամ անոր դէմ:

Կը նախընտրենք հետեւիլ Կամպէթթայի, որ խօսելով Ալզաս Լօրէնի մասին՝ կ'ըսէր. «Միշտ մտածել եւ

չխօսել երբեք»։ Մեր համոզումն այն է թէ՛ ժողովուրդներու իրաւունքները անժամանցելի են եւ մենք պարզապէս դաւած կ'ըլլանք մեր միլիոնաւոր զոհերուն դէմ, եթէ հրաժարինք կամ մոռանանք Հայ Դատը։ Մեր համոզումն է նաեւ, որ արդարութիւնը կըրնայ ժամանակ մը անտեսուիլ, կըրնայ մեր դատին համար այսօր դատարան գոյութիւն չունենալ, բայց բոլոր ժողովուրդներուն եւ բոլոր դատերուն համար կայ ժամ մը, որ կը հնչէ։ Միայն թէ այդ ժամուն անպատրաստ չգտնուինք։

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան գոյութիւնն իսկ փաստ է որ մենք չենք ուզեր անպատրաստ ըլլալ։ Եւ սպասելով այդ ժամուն, այժմ կ'ընենք այն ինչ որ հնարաւոր է ու թոյլատրելի, ներկայի քաղաքական եւ տնտեսական պայմաններուն մէջ։ Այդ պայմանները թոյլատու են, որ մենք ազգահաւաք ընենք, մեր ժողովուրդին բեկորները տանելով Հայաստան եւ ուշադիր հսկենք հայրենիքէն հեռու մնացողներուն ազգապահպանութեան։ Ու աշխատելով ազգահաւաքին համար, որ ներգաղթով կ'իրականանայ, կը մընանք այն տեսակէտին վրայ թէ՛ ներկայ Հայաստանը իրական կուտան մըն է թրքահայ Դատին լուծման համար։ Ու նաեւ՝ դիտենք թէ մեր դատին հետապնդումը երբեք չի հակասեր ներկայ Հայաստանի քաղաքականութեան, որովհետեւ՝

1.— Ներկայ Հայաստանի Կառավարութիւնը պատուած է Աղեքսանդրաբոլի դաշնագիրը։

2.— Ներկայ Հայաստանի Կառավարութիւնը ըստօրագրած չէ ոեւէ դաշնագրի տակ, որով ուրացուած ըլլայ թրքահայ Դատը։

3.— Ընդհակառակը Ս. Միութեան Սահմանադրութեան յառաջաբանը կը կազմէ «զրկուած ժողովուրդներու իրաւունքներուն յայտարարութիւնը» ,

որուն մէջ թրքահայ ժողովուրդին իրաւունքը ճանչցուած է «ինքնորոշման» համար։

Ճիշտ է թէ մենք չենք պահանջեր Հայաստանի ներկայ կառավարութենէն, որ «ընդարձակէ սահմանները», թուրքիոյ ձեռքէն «ետ առնէ» թրքահայ Նահանգները եւայլն։ Այդ պահանջները զնելու իրաւունքը չունինք, որքան ատեն որ մենք ոեւէ բան չենք ըներ չունինք, որքան ատեն որ մենք պետականութեան այդ ուղղութեամբ։ Հայաստանի պետականութեան հետ մնալով, գոնէ չենք խանգարեր այն գործը, զոր կ'ընէ Հայաստանի ներկայ կառավարութիւնը։ Եւ ինչ որ կը կատարուի ներկայ Հայաստանի մէջ, մեզ չի հեռացներ թրքահայ Դատին լուծումէն, ընդհակառակը։ Մնացածը պիտի ընէ ժամանակը։ Բաւական է որ մենք քալենք ժամանակին հետ։ Ու մանաւանդ արթուն հսկենք։

Ե.

ՊԱՇՏՊԱՆ ՌԱՄԿԱՎԱՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ԵՒ ԱՍՏԳՈՎ ԱԶՍԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Մեր մէջ անհատներ կան, եւ զարգացած անհատներ որ կը ժխտեն գոյութեան իրաւունքը հայ քաղաքական կազմակերպութեանց, մեր արտասահմանեան իրականութեան մէջ։ Ոմանք կ'ըսեն թէ՛ մեր սեփական հողին վրայ չենք։ Ուրիշներ կ'առարկեն թէ՛ օտար երկիրներու մէջ մնաստակար է մեզի համար քաղաքական գործերով զբաղիլը։ Կան ալ, որ կը թելադրեն տեղական քաղաքական կազմակերպութեանց մէջ մըտնել, եթէ քաղաքականութեամբ զբաղիլ ուզողներ կան մեր մէջ։ Չեմ ուզեր յիշել այն միւսները, որոնք մեր ներկայ վէճերը կը վերադրեն կուսակցութեանց գոյութեան, առանց քննելու թէ ո՞վ է մեզաւորը եւ ո՞վ է արդարը, որպէս թէ միայն մեր մէջ գոյութիւն ունենային կուսակցութիւն եւ վէճ, եւ կամ՝ որպէս

թէ կուսակցութիւններէն առաջ մեր ժողովուրդը համերաշխ եւ միացած ըլլար անցեալին:

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը իր հայրենաչէն եւ ազգայէն գործունէութեան ընթացքին բախեցաւ նման առարկութեանց, որոնք յաճախ բարեկամներէ կուգային, եւ մեր դերը եղաւ ու պիտի ըլլայ նաեւ այդ հոսանքին դէմ թիավարել, մեր ժողովուրդին մէջ ամուր պահել Ռամկավարական կարգերու հանդէպ յարգանքը եւ աշխատիլ Ազատական դադափարներու տարածման:

Եթէ մեր սեփական հողին վրայ չենք, այդ բանը մեր կամքովը չէ եղած, այլ արդիւնք է աղաղակող անարդարութեան մը, որուն դէմ դատ ունինք: Եթէ ուրիշներ ըրած են մեզի անարդարութիւն մը, մենք արդարութիւն ընել կ'ուզենք մեզի՝ ինքզինքնիս չզրկելով իրաւունքէ մը, զոր ունին իրենց սեփական հողին վրայ ապրողները:

Անոնք որ կ'ըսեն թէ վնասակար է մեզի համար օտար երկիրներու մէջ քաղաքական գործերով զբաղիլ, թող ըսեն թէ՛ այդ ո՞ր քաղաքական գործն է, որ կ'ընէ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը, վնասելով մեր ժողովուրդին՝ օտար երկիրներու մէջ:

Մենք օտարներու ներքին գործերուն չենք խառնուիլ, անոնց իրաւակարգին եւ պետական կարգուսարքին դէմ ըմբոստութեան չենք մղեր մեր հետեւորդները, ընդհակառակը զանոնք հաւատարիմ կը պահենք տեղական իշխանութեանց, մեր ապրած երկիրներու իրաւակարգին դէմ չենք գործեր եւ ռամկավար ու ազատական սկզբունքները ջատագովելով կարգի ու կանոնի եւ օրինապահութեան դաստիարակութիւնը կուտանք մեր շարքերուն: Եւ ասիկա, կը կարծեմ լաւագոյն քաղաքականութիւնն է մեզի համար՝ օտար երկիրներու մէջ:

Եթէ պահ մը մենք հրաժարէինք մեր գաղափարա-

կան գործունէութենէն, մեր ժողովուրդին մէջ գոյութիւն պիտի ունենային մի-միայն ընկերավարական եւ ծայրայեղ դադափարներու հետեւողներ, որոնք իրենց դաժնուած երկիրներու մէջ կը մասնակցին՝ օտար քաղաքական կազմակերպութեանց, կամ ծայրայեղական հայ կազմակերպութեանց, եւ իբրեւ այդ կը վնասեն երբեմն Հայ ժողովուրդին, անոր հիւրընկալուածի կացութիւնը վատթարացնելով տեղ տեղ եւ զայն անբաղձալի տարր դարձնելով կարգ մը կառավարութեանց աչքին: Այն բարեկամները, որ մեզի խորհուրդ տուած են եւ կուտան վերջ տալ մեր կազմակերպութեան, ի՞նչ միջոցներ ունին արգիլելու համար ուրիշները, որ անտեսական եւ քաղաքական ներկայ պայմաններու մէջ չհետեւին մեր տեսակէտով արկածախնդրական եւ վտանգաւոր ճամբաներու:

Վերջին փամփուշտը, որ կ'ուղղեն ոմանք մեզի, այն է թէ՛ քանի որ Հայաստանի մէջ խորհրդային իրաւակարգը կը տիրէ եւ մենք՝ այդ իրաւակարգին տակ ապրող Հայաստանին կը համակրինք ու կ'օժանդակենք, հակասութեան մէջ կ'ըլլանք իբրեւ Ռամկավար Ազատական ներկայանալով: Բարեկամներու կամ բարեմիտներու այս դիտողութիւններուն փոխասացութիւնը կ'ընեն չարամիտները եւ մեր հակառակորդները, ըսելով թէ մենք կամ կեղծ Ռամկավարներ եւ Ազատականներ ենք եւ կամ ծածուկ «համայնավար»ներ, քանի որ չենք պայքարիլ Հայաստանի ներկայ իրաւակարգին դէմ, որպէս թէ արտասահմանէն ուղղուած ոեւէ պայքար, մազաչափ կարենար ազդել Հայաստանի իրաւակարգին վրայ:

Այս առարկութեան կամ չարափօսութեան պատասխանը կը կազմէ մեր՝ իբրեւ հայրենասիրական կազմակերպութիւն՝ գոյութեան գլխաւոր փաստը: Մենք կը գնահատենք այն բարիքները զոր խորհրդային իրաւակարգը բերաւ մեր երկրին: Այդ բարիքներէն ա-

ոսջինը խաղաղութիւնն է, երկրորդը՝ երկրին վերա-
շինութիւնը, երրորդը՝ ազգային մշակոյթի եւ տնտե-
սութեան բարգաւաճումին համար եզրած ջանքերը:

Եթէ ուրիշ իրաւակարգ մըն ալ կարենար նոյն բա-
րիքները ապահովել Հայաստանին, մենք պիտի գը-
նահատէինք ա՛յդ իրաւակարգն ալ: Մեզի համար Եր-
կիրը եւ Ժողովուրդը կուգան առաջին դժի վրայ եւ
անոնց գոյութիւնն ու շահը վեր է ամէն տեսաբանու-
թենէ: Ասիկա մեզի համար կը կազմէ սկզբունք մը,
որ մեր առաքինութիւնն է նաեւ: Կուսակցական նեղ-
մտութիւնը չունինք, Երկիրը եւ Ժողովուրդը իրա-
ւակարգի վէճերու զոհելու համար: Եթէ մենք Հա-
յաստանի ներկայ կառավարութիւնը վարող կուսակ-
ցութեան տեղն ըլլայինք, պիտի ջանայինք ընել նոյն
բաները, միայն թէ աւելի ըլլարով պիտի ապահովէ-
ինք այն բոլոր բարիքները — նիւթական թէ բարոյա-
կան — որ կ'ապահովուին մի'միայն Ռամկավարական
կարգերու տակ, այն է՝ մտածումի եւ խօսքի, անհա-
տական նախաձեռնութեան եւ սեփականութեան ազա-
տութիւնը, որ կատարեալ մարդկութեան իրաւունքը
կը կազմէ:

Հայաստանի ներկայ իրաւակարգին բարեշրջումը
պիտի վերադարձնէ այդ իրաւունքին կիրարկումը: Եւ
այն իրականութիւնը թէ՛ Գրդ Միջազգայնականի
վերջին համաժողովը հրատարելով համաշխարհային
յեղափոխութեան ցնորքէն, ինքզինք Ռամկավարական
կարգերու պաշտարան հռչակեց ընդդէմ Ծաղիզմի,
ցոյց կուտայ թէ բարեշրջումը ճամբայ կ'առնէ այն-
պէս, ինչպէս մենք կը սպասէինք:

Եթէ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը իր քսան-
ամեայ փորձառութեամբ եւ կեանքի պայմաններուն
հետ շփուելով ինքզինք կը արբազրէ դէպի Ռամկա-
վարութիւն, մեր Ազատական գաղափարները թոյլ
կուտան ըսելու թէ Ռամկավարութիւնն ալ կը քալէ

ժամանակին հետ եւ ընկերային ու անտեսական նոր
փորձարկութիւններ կ'ընէ, ինչպէս Ամերիկայի մէջ:

Թերեւս հոռու չէ այն ժամանակը, որ յառաջդի-
մող Ռամկավարութիւնը հասնի ընկերկող Համայնա-
վարութեան:

Ռամկավար կարգերու եւ Ազատական գաղափարա-
կանութեան հետ եւ միաժամանակ Հայաստանի ներ-
կայ պետականութեան հաւատարիմ մնալով, մեր
Կուսակցութիւնը ցոյց կուտայ թէ Հայաստանը սիրելը
անարայման չի նշանակէր այսօրուան Համայնավարու-
թեան համակրիլ կամ Համայնավար ըլլալ: Հայաս-
տանի հակառակորդներուն ջանքերը, արտասահմանի
հայ ժողովուրդին զգացումները Հայաստանի հան-
դէպ՝ օտար կառավարութեանց մօտ սխալ գոյներու
տակ ներկայացնելու, ամլութեան կը դատապարտը-
ուին մեր կողմէ, շնորհիւ մեր համոզումներուն: Ու
նաեւ ա՛յդ համոզումներուն շնորհիւ է որ մենք կ'ար-
գիլենք մեր մէջ տարածումը այն սխալ ենթադրու-
թեան թէ՛ Հայաստանը «անկեղծօրէն» սիրելու հա-
մար անպայման պէտք է մտնել Համայնավարներու
մէջ:

Գիտենք թէ այերախտ է մեր դործը՝ գաղափարա-
կան գետնի վրայ: Ու ատոր համար ալ կը ցաւինք
այն զարգացած անհատներուն, որոնք անտարբեր կը
մնան մեր կատարած գործերուն հանդէպ եւ կամ դայն
կը թերզնահատեն: Իբրեւ քաղաքական կաղմակեր-
պութիւն՝ ո՛չ պաշտօն, ոչ դիրք, ոչ ալ նիւթական
շահեր կրնանք ապահովել մեր հետեւորդներուն, ինչ-
պէս կրնան ընել իրենց սեփական երկրին մէջ գործող
եւ կառավարական հիմնարկներու մէջ դեր կատարող
կուսակցութիւնները: Ընդհակառակը մեր հետեւորդ-
ները կը մղենք նիւթական թէ բարոյական զոհողու-
թեանց՝ Հայ ժողովուրդին եւ Հայ Երկրին համար:
Այդ զոհողութիւնները հնարաւոր չեն առանց քա-

ղաքական դաստիարակութեան, որ մեր մէջ կը թարգմանուի հայրենասիրական եւ ազգասիրական դաստիարակութիւն: Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը դպրոցի մը դերը կը կատարէ այդ դաստիարակութեան համար, մեր դպրութիւններուն մէջ, քաղաքական միօրինակ ըմբռնումի եւ ընկերային ու տնտեսական միեւնոյն համոզումներու շուրջ համախմբելով մեր հայրենակիցները, անոնց մէջ ստեղծելով միութեան կապ եւ գործունէութեան ներդաշնակութիւն:

Ուրիշ խօսքով մեր դերը եղաւ ու պիտի ըլլայ արտասահմանի ցրուած հայութիւնը պահել իբրեւ ամբողջական ազգ, իր սեփական քաղաքական ձգտումներով եւ ընկերային ու տնտեսական համոզումներով:

Ը.

ՍԱՏԱՐ ԱԶԳԱՊԱՀՊԱՆՈՒՄԻ

Ազգապահպանում բառին իմաստը մեզի համար կ'ընդգրկէ արտասահմանի հայութիւնը, քանի որ ներկայ Հայաստանի մէջ ապրող ժողովուրդի ազգապահպանումին հոգը կ'իյնայ Հայ Կառավարութեան վրայ:

Արտասահմանի հայութեան համար ազգապահպանումի ազդակները բազմաթիւ են. — հայրենիքի սէրը եւ Հայաստանի ներկայ իրականութեան կապուած մընալը, Հայաստանեայց Եկեղեցին եւ հայ մշակութի հիմնարկները՝ դպրոց, լսարան, բեմ եւ մամուլ: Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը սատարած է եւ կը սատարէ ազգապահպանումի, այդ բոլոր ազդակները իր գործունէութեան մէջ չանտեսելով եւ ի հարկին ինքը ստանձնելով՝ առանձինն՝ անոնցմէ մէկուն կամ միւսին դերը: Այսպէս է, օրինակ, որ երբ Հայաստանեայց Եկեղեցիի գոյութիւնը պահ մը վտանգուեցաւ Ամերիկայի մէջ, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը ուղղակի ստանձնեց եկեղեցիներու պահպանու-

թեան եւ մեր եկեղեցական նուիրապետութեան պաշտպանութեան դերը: Այսպէս է դարձեալ, որ Ռ. Ա. Կուսակցութիւնը՝ ակիզքէն մինչեւ այսօր՝ պաշտպան կանգնած է Հ. Բ. Ը. Միութեան, իր անդամներուն նիւթական օժանդակութիւնը եւ իր կազմակերպական մեքենային բարոյական զօրավիզը տանելով այս համազգային հիմնարկութեան, որպէս զի ան կարենայ անսայթաք վատարել իր հայրենաշինական դործին հետ, գաղութներու մէջ իր մշակութային եւ կրթական դործն ալ:

Եւ սակայն վերոյիշեալ ազդակները տակաւին բաւական չեն լրիւ կերպով արահուովելու մեր ազգապահպանումը: Արտասահմանեան օտար երկիրներու մէջ, ուր ազգային հեղինակութիւն եւ իշխանութիւն մը չկայ քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային ակնկոծումներուն մէջ մեր ժողովուրդին աստանդական նաւը առաջնորդելու համար, դարձեալ հայ քաղաքական մտածողութեան կ'իյնայ, իբրեւ կազմակերպուած ուժ, հսկել մեր զանգուածներուն ազգապահպանումին վրայ:

Մեր մէջ կան մարդիկ — եւ ասոնք առաւելապէս մերինին նման քաղաքական Կուսակցութեան մը գոյութեան իրաւունքը ժխտողներն են — որ կը սիրեն ըսել թէ՛ Թուրքիոյ մէջ մեր ժողովուրդին ճակատագիրը այլապէս կը տնօրինուէր, եթէ կարգ մը արկածախնդրութեանց արգելք հանդիսացող եւ աղբին դեկը խոհեմ կերպով վարող ուժ մը գոյութիւն ունեցած ըլլար: Թուրքիոյ Հայութեան մնացորդներուն գոյութիւնը — Ֆիզիքական եւ տնտեսական իմաստով — նուազ վտանգուած չէ այսօր օտար արիերու վրայ, ուր միեւնոյն արկածախնդրութիւնները կը փորձուին միեւնոյն անհատներու կամ կազմակերպութեանց կողմէ, տարբեր ձեւերով եւ տարբեր անուններու տակ: Եւ նման

արկածախնդրութեանց դէմ ելլող միակ ուժը, Ռամ-
կավար Ազատական Կուսակցութիւնն է ։

Ասկէ առաջ արդէն յայտնեցինք մեր գնահա-
տանքը՝ Հայաստանի ներկայ իրաւակարգին մասին,
այն քաղաքական, տնտեսական եւ ազգային բարիքնե-
րուն համար, զոր այդ իրաւակարգը ապահոված է մեր
երկրին ու ժողովուրդին։ Եթէ Հայաստան չմտնէր
Պորհրդային իրաւակարգին տակ եւ մաս չկազմէր
Պորհրդային Միութեան, այսօր ո՛չ Հայաստան գոյու-
թիւն կ'ունենար եւ ոչ ալ Հայ ժողովուրդ՝ մեր բնիկ
երկրին մէջ։ Հայաստանի իրականութեան՝ այս լոյսին
տակ գնահատումը մեր կողմէ՝ չի նշանակեր թէ մեր
Ռամկավարական եւ Ազատական սկզբունքներէն հրա-
ժարած ենք։ Այդ սկզբունքները կը կիրարկենք արտա-
օահմանեան երկիրներու մէջ, ուր մենք իբրեւ քաղա-
քական կազմակերպութիւն՝ արտօնուած ենք գործե-
լու։ Հայաստանի մտնելը Պորհրդային իրաւակարգին
տակ՝ քաղաքական դասաւորումներու եւ մեր երկրի
պայմաններուն տեսակէտով՝ փրկութեան միակ ճամ-
բան էր։ Արտասահմանեան պայմաններու եւ քաղաքա-
կան դասաւորումներու մէջ մեր ժողովուրդին համար
կործանարար դեր մը կրնայ կատարել համայնավարա-
կան շարժումին խառնուելը, տրուած ըլլալով որ այդ
շարժումը ուղղուած է օտար երկիրներու քաղաքական,
տնտեսական եւ ընկերային կարգերուն դէմ, որոնց
յարգանք վը պարտինք իբրեւ հիւրասիրուած կամ հան-
դուրժուած մարդիկ։ Մեր սեփական տան մէջ իրաւա-
կարգ մը եւ կարգ ու սարք մը կայ, որուն դէմ չենք
գործեր։ Եւ ասիկայ կուգայ Հայաստանի եւ Երկրի ժո-
ղովուրդի Ֆիզիքական գոյութեան եւ շահերու մտահո-
գութիւնը կուգայ արտասահմանի հայ զանգուածներու
Ֆիզիքական գոյութեան ու շահերու մտահոգութենէն

ու կը կազմէ մեր ազգապահպանումի քաղաքական ազ-
գակը։

Եթէ մեր մէջ կան իրապէս դադափարապաշտ մար-
դիկ, որոնք կը կարծեն թէ Համայնավարութիւնը
ընդհանուր մարդկութեան համար բարիք եւ փրկու-
թիւն է, Հայաստան եւ Հայ ժողովուրդը արդէն լիովին
տուած են իրենց տուրքը։ Ուրիշ երկիրներ եւ ուրիշ
ժողովուրդներ թո՛ղ տան իրենցը եւ մենք, որ չնչին
թիւ մը միայն կը կազմենք այս բոլոր երկիրներու մէջ,
ոչինչ կրնանք շահեցնել ուրիշներու, եթէ անոնց «կա-
րաւանին խառնուինք մեր կող էշերով»։ Սակայն կըր-
նանք շատ բան կորսնցնել իբրեւ անհատ եւ իբրեւ հա-
մայնք։ Եթէ մարդկութիւնը պիտի փրկուի, թո՛ղ մէկ
անգամ ալ մենք ուրիշներու վաստակէն օգտուինք,
փոխանակ մեր դոյզն վաստակը վրայ տալու ուրիշնե-
րու համար։

Ուրիշ շարժում մըն ալ, նոյնքան վտանգաւոր,
սկսած է մեր մէջ եւ մեզ կը տանի տարբեր ուղիով կո-
րուստի։ Փաշիգմի շարժումն է այն, նոյնքան օտար
մեր բարքերուն եւ մեր ժողովուրդի շահերուն։ Աւելի
ըլլալով, այս շարժումը, օտար պետութեան մը գլխա-
ւորութեամբ, ուղղուած է Պորհրդային Միութեան,
այսինքն Հայաստանի դէմ ալ։ Գաղտնիք չէ թէ որո՞նք
Փաշիգմը մեր մէջ կ'ուզեն տարածել։ «Յեղակործանե-
ր կան Ամերիկայի մէջ, իբրեւ նմոյշ։ Բարիքի մէջ եւս
«մի խումբ երիտասարդներ» կը փորձեն ստեղծել Փա-
շիատական կազմակերպութիւն մը՝ Հայոց մէջ, որպէս
թէ «Հայ ցեղին վեհութիւնը» ասարցուցանելու համար։
Այդպիսիները շատ շատ իրենց ազիտութիւնը կ'ապա-
ցուցանեն՝ Հայ ժողովուրդին ներկայ պայմաններուն
մասին։ Արդ, եթէ կարգ մը երկիրներու մէջ Համա-
նավարութիւնը կը նկատուի վտանգաւոր եւ կը հալա-
ծուի, ուրիշ երկիրներու մէջ եւս Փաշիգմը կը նկատուի
նոյնքան վտանգաւոր եւ կը հալածուի։ Եւ առաջին առ-

Թիւ հալածանքը ուղղուած է օտարականներու դէմ, որոնց մէջ Հայ ժողովուրդը՝ իբրեւ անպաշտպան եւ անհայրենիք բաղմուծիւն՝ կը կաղմէ առաջին թիրախը եւ պիտի ըլլայ առաջին զոհը:

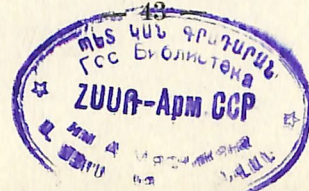
Անցած Յունիսի 14-ին, Ֆրանսայի ազգային տօնին առթիւ, Բարիլի մէջ Համայնավար-Ընկերվարական ճակատը դէմ առ դէմ եկաւ Ֆաշիստ ճակատի հետ, փողոցային ցոյցերով: Ֆրանսական կառավարութիւնը, ինչպէս միշտ, այդ առթիւ ալ պաշտօնապէս յայտարարեց թէ՛ նման ցոյցերու մասնակցող ոեւէ օտարական պիտի արտաքսուի երկրէն: Իսկ արտաքսումը՝ մեր պայմաններուն մէջ՝ կը նշանակէ տնտեսական մահ: Իբրեւ Համայնավար կամ Ֆաշիստ «քաջութիւն» ծախող ոչ մէկ Հայ ուղեց իր մորթը վտանգել: Եւ լաւ ըրաւ: Մակայն գիտենք թէ այդ միեւնոյն «քաջ»երը պիտի չվարանէին հրապարակ դալու եւ ամբոխավարական ցոյցերու մասնակցելու, եթէ գիտնային թէ իրենք անձնապէս չեն վտանգուիր, հոգ չէ թէ իրենց ազգակիցները, այսինքն ուրիշներ վտանգուին: Ամերիկայի մէջ հայերէն համայնավարական թերթի մը գործները ուրիշ տեղեր կը թարգմանուին եւ հայութեան մէկ մասին դէմ իբրեւ փաստ կը ներկայացուին: Այդ կերպով ոչ միայն կը վտանգուին անհատներ, այլ կասկածի տակ կ'առնուի ամբողջ Հայ համայնքը: Այդպիսի մատնութեանց եւ կասկածներու իբրեւ հետեւանք շատ տեղ Հայերու հպատակութեան թուղթ չի տրուիր, եւ գործարաններէ հեռու կը պահուին, իբրեւ անվտանգութեան տարր: Ամերիկայի մէջ անգամ օտարականներու դէմ շարժում մը կը զգացուի, եւ չենք գիտեր թէ ո՛ր կրնայ յանգիլ նման շարժում մը:

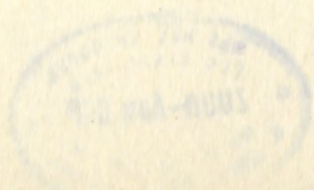
Այս վտանգներուն առջեւ ի՞նչ կը խորհին անոնք, որ չափաւոր եւ շրջահայեաց քաղաքական մտածողութեան մը դերը կը ժխտեն: Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը կը ներկայանայ որպէս վահան մեր

ժողովուրդին, նման վտանգներու դէմ պաշտպանելու համար զայն: Անոնք որ եսասիրութեան աշտարակի մը մէջ չեն բանտարկած իրենց անձն ու մտածումը, ոչ միայն պէտք է գնահատեն այս ուղղութեամբ մեր կատարած ու կատարելիք ազգապահպանութեան դերը, այլ պէտք է մեզի ոյժ տան եւ զօրացնեն մեզ: Ասիկա ընելով՝ իրենց սեփական գոյութեան եւ ապահովութեան ալ կը նպաստեն: Որովհետեւ եթէ այսօր իրենց մորթին վրայ չեն զգար վտանգը, վաղը կրնան զգալ եւ այն ատեն շատ ուշ ըլլայ, թերեւս:

Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը իր որդեգրած ուղեգծով, իր գաղափարական ծրագրով, իր ուղիղ եւ օրինապահ գործունէութեամբ կը ներկայանայ իբրեւ այն հայ կազմակերպութիւնը, որ արժանի է հայութեան գնահատանքին եւ քաջալերութեան: Մեր նշանաբանն է ԾԱՌԱՅՅԵԼ ԵՒ ՕԺԱՆԴԱԿԵԼ ԱԶԳԻՆ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ: Մեր դռները բաց են բոլոր անոնց համար, որ կ'ուզեն իրենց աշխատանքը միացնել մեր աշխատանքին եւ իրենց բարոյական ու նիւթական զոհողութիւնը խառնել մերինին: Որովհետեւ «Միութիւնը զօրութիւն է»:

(ՎԵՐՁ)

«Ազգային գրադարան»

NL0196321

204

1/0

9/17

ԳԻՆ՝ 20 ՍԷՆԹ

2 Ֆրանք

2 ԵԿ. ԴՏ.
